

DANSK I EU

REDIGERET AF GRETE PAGTER MORTENSEN

EU's kommissær for flersprogethed, Leonard Orban, siger, at "når man taler et fremmedsprog, siger man, hvad man kan, og når man taler sit modersmål, siger man, hvad man vil".

Flersprogethed er et af EU's kendetegn. Ingen andre organisationer eller institutioner i verden arbejder på så mange sprog. Begrebet flersprogethed i EU-sammenhæng går et stykke ud over den gængse betydning, som er at tale og bruge mange sprog eller at skrive og offentliggøre på mange sprog. I EU er flersprogethed et grundlæggende princip med den yderligere betydning, at alle de officielle sprog er lige. Dermed respekterer EU medlemsstaternes nationale identitet, som sproget er en del af.

Fra oprindeligt at være et Fællesskab med 6 medlemsstater og 4 officielle sprog og arbejdssprog har EU udviklet sig til en Union med 27 medlemsstater og 23 officielle sprog og arbejdssprog, heriblandt dansk.

Når dansk har status som officielt sprog og arbejdssprog betyder det, at enhver EU-borger kan henvende sig til EU-institutionerne på dansk og få svar på dansk, og at EU's retsakter for at have gyldighed skal affattes og offentliggøres på dansk.

Dansk i EU er først og fremmest målsprog for oversættelse og tolkning fra fremmede sprog, dvs. at tekster på dansk er bundet af en udgangstekst, og at tolkning til dansk er bundet af det, der bliver sagt.

Et problem for oversættelse og tolkning til dansk i EU er, at der skæres ned og ikke ansættes nye medarbejdere. Hertil

kommer, at de fleste institutioner har et meget højt aldersgennemsnit, og at der vil blive en stor afgang i de kommende år og dermed tab af uvurderlig erfaring. Imidlertid er der også problemer med ansøgernes kvalifikationer, når der opslås sproglige stillinger i EU. For oversætternes vedkommende er det ofte utilstrækkelige danskundskaber, der gør, at kandidaterne ikke består udvælgelsesprøverne. Og for Domstolens vedkommende er rekrutteringsproblemet manglende franskundskaber hos ansøgerne.

OVERSÆTTELSE I EUROPA-KOMMISSIONEN

I *Kommissionen* arbejder oversætterne inden for ret snævre begrænsninger. I de tekster, der kræver den største præcision, dvs. de retsakter, Kommissionen selv vedtager, og de forslag, den forelægger Rådet og Parlamentet, skal alle direkte og indirekte referencer til eksisterende tekster – og det er især traktaterne og gældende afledt ret – være korrekte. Dette sammen med et tekstgrundlag, der oftest er engelsk eller fransk, men dog sjældent skrevet på forfatterens modersmål, fører uundgåeligt til oversættelser, som ikke altid opfylder de strengeste krav til læsevenlighed, men som ubestrideligt er 100 % danske, både grammatisk, idiomatisk og terminologisk. Den kvalitet, det er muligt at opnå under disse vilkår, sikres først og fremmest ved, at nyansatte oplæres grundigt i brugen af alle tekniske, administrative og ikke mindst sproglige hjælpemidler.

Bedst mulig kvalitet af de danske oversættelser sikres først og fremmest ved rekruttering af veluddannede medarbejdere. For at kunne blive fastansat som oversætter kræves ikke blot, at man har en højere uddannelse, men også at man består en udvælgelsesprøve. Under hele karriereforløbet er der efteruddannelsesmuligheder, herunder også modersmålskurser, og oversætterne

er i modsætning til deres kolleger i de andre generaldirektorater samlet i ensprogede administrative enheder, hvilket utvivlsomt begrænser faren for dårlig sprogbrug i den daglige kommunikation. Derudover giver internettet, satellitfjernsyn, radio osv. mulighed for at følge med i bl.a. sprogets udvikling i Danmark. Kommissionens Sprogdepartement anvender i en vis udstrækning freelanceoversættere til visse opgaver, og de udvælges på grundlag af en særlig udbudsprocedure, hvor kvalitetsaspektet indtager en væsentlig plads.

Terminologiarbejdet i Det Danske Sprogdepartement har som førsteprioritet at hjælpe de danske oversættere med at finde frem til gode, veldokumenterede danske termer for at gengive vanskelige begreber, som dukker op under oversættelsen til dansk fra de andre EU-sprog. For at kunne udføre denne opgave tilfredsstillende er det nødvendigt at råde over pålidelige, originale danske kilder. Der gøres derfor en stor indsats for at anskaffe solide danske opslagsværker af enhver art (encyklopædier, fagordbøger, lærebøger, kataloger, nomenklaturer, tidsskrifter osv.). Herudover anvendes naturligvis de gængse søgemaskiner til at indkredse pålidelig fagterminologi på nettet. Det er også ofte nødvendigt at kontakte danske fageksperter med høj faglig viden for gennem en dialog mellem fagekspert og terminolog/oversætter at fastlægge terminologien. Her er de danske oversættere ofte mere puristiske end danske eksperter, som har tendens til at overtage de engelske termer uden tøven.

Oversættelse til dansk i Kommissionen andrager ca. 60 000 sider om året. Der er tale om kernedokumenter, dvs. dokumenter, hvis oversættelse er uomgængelig. Det vil typisk være politiske dokumenter eller dokumenter, som etablerer ny lovgivning eller følger af eksisterende lovgivning inden for Kommissionens kompetenceområder

Udvidelserne af EU over de seneste 14 år, især udvidelsen i 2004 med 9 nye sprog, har foranlediget Kommissionen til at rationalisere sin oversættelsesaktivitet. Den nye oversættelsesstrategi har betydet, at antallet af sider, der er oversat til dansk, er faldet med ca. en tredjedel set i forhold til situationen omkring årtusindskiftet. Denne situation gør sig gældende for alle EU-sprog, dog i mindre grad for engelsk, fransk og tysk, som hovedsagelig er berørt af begrænsningen af dokumenternes længde. Nedgangen i antallet af sider, der oversættes til dansk, betyder imidlertid ikke, at det danske sprog i dag i praksis er utilstrækkeligt værnet og varetaget, og det betyder heller ikke, at danske myndigheder, borgere og erhvervsliv forholdes oplysninger, som andre får. Nedgangen er primært en følge af, at dokumenternes længde er blevet begrænset, og at megen formel oversættelse, men uden reel betydning, er faldet bort.

OVERSÆTTELSE I MINISTERRÅDET

Sprogsituationen i *Rådet* har ændret sig meget efter de tolv nye medlemslandes tiltrædelse i 2004 og 2007. Engelsk er helt klart hovedsproget i stedet for som tidligere fransk. I Rådet oversættes ca. 5 000 dokumenter eller 50 000 sider årligt. De sider, der kom til oversættelse i sidste halvdel af 2006, fordelte sig med 78,1 % på engelsk, og 8,3 % på fransk, resten fra de øvrige EU-sprog. Med de mange nye EU-sprog efter udvidelsen af EU i 2004 bliver de gamle oversættelsesenheder med undtagelse af den engelske og franske halveret over en årrække, idet budgettet til oversættelse ikke er steget forholdsmæssigt.

Af budgethensyn oversætter Rådet ikke alle dokumenter til alle sprog, og kun de såkaldte keredokumenter oversættes til alle sprog. Mange af de dokumenter, der oversættes i Rådet, vedrører forslag til retsakter.

At der nu kun oversættes kernedokumenter, har betydet en ændring af oversættelsesarbejdets tilrettelæggelse: før en retsakt vedtages i Rådet, drøftes forslaget på en række møder på gruppeniveau, hvor der foretages ændringer, som så oversættes efterfølgende. Tidligere blev dette arbejde udført efter hvert enkelt møde, og oversætteren havde – eventuelt med hjælp fra terminologen – mulighed for også at gennemse hele teksten, spotte eventuelle problemer og forbedre oversættelsen. Nu kommer et forslag kun til oversættelse ganske få gange under behandlingen i Rådets organer, idet de mellemliggende stadier ikke oversættes, og der er derfor langt mindre tid til at løse eventuelle problemer og finpudse oversættelsen.

Til hver sprog enhed er der knyttet en kvalitetsansvarlig og en fuldtidsterminolog pr. sprog, og derudover arbejder en gruppe oversættere på skift med terminologi. Endelig foretages der på det praktiske plan kvalitetskontrol af samtlige tekster fra Den Danske Sprogenhed i Rådet i form af sprogrevision af alle oversættelser, der forlader enheden. Rådet har desuden indført en mere formaliseret form for kvalitetskontrol med henblik på udarbejdelse af kvalitetsindikatorer. Dette initiativ har sin oprindelse i en række henstillinger i en særberetning fra EU's Revisionsret, som Rådet har fulgt op med et ønske om brugertilfredshedsundersøgelser og en opfordring til institutionerne om jævnlige at foretage stikprøveundersøgelser af kvaliteten i hver sprog enhed.

Meget EU-lovgivning er direkte gældende lov i Danmark. Rådets Direktorat for Kvaliteten af Lovgivningen har i sidste ende til opgave at kontrollere affattelsen af alle retsakter, der offentliggøres i Den Europæiske Unions Tidende, samt sikre overensstemmelse mellem alle sproglige versioner af retsakterne, dvs. at alle lovgivningsmæssige tekster underkastes en juridisk og sproglig gennemgang inden offentliggørelsen.

OVERSÆTTELSE I ANDRE DELE AF EU-SYSTEMET

EU's to rådgivende udvalg, *Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg* samt *Regionsudvalget* har fælles oversættelsesenhed. Da den er af beskeden størrelse, er det ikke muligt for den enkelte sprogenhed at oversætte fra samtlige 23 officielle sprog. Derfor er der indført en ordning med faste relæsprog: engelsk, fransk og tysk.

Dokumenter fra *Den Europæiske Revisionsret*, herunder informationsmateriale og brochurer om rettens arbejde, oversættes til alle Unionens sprog. Korrespondance med såvel privatpersoner som myndigheder i Danmark føres på dansk.

Ved *Domstolen* er hovedsproget traditionelt fransk, hvilket ikke er ændret efter de nye medlemslandes tiltrædelse. Fransk er Domstolens interne arbejdsprog og det sprog, dommerne voterer på. I hver sag fastlægges et processprog, som kan være et af EU's 23 officielle sprog. Alle domme og kendelser oversættes fra fransk til alle officielle sprog, herunder dansk. Også ved domstolen er dansk således ligestillet med de øvrige EU-sprog.

TOLKNING

Kommissionens Tolketjeneste leverer tolkning til møder i Kommissionen, Rådet, Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg og Regionsudvalget samt den Europæiske Investeringsbank, som dog aldrig har brugt dansk tolkning.

Efter udvidelsen i 2004 er der sket en nedsmeltning af dansk på møderne i EU – i hvert fald i arbejdsgrupperne i kommissions- og rådsregi. De danske delegerede taler ofte engelsk på møderne og giver jævnligt afkald på tolkning til dansk. Tolkning til dansk er en service, Tolketjenesten tilbyder, således at mødedeltageren kan fokusere på det for ham eller hende væsentlige, nemlig indhold og budskab. Jo mindre denne service benyttes,

jo sværere bliver det at holde "fødekæden" i gang, eftersom den ringe efterspørgsel betyder, at tolkekorpsset ikke bliver fornyet. Fornylse er – hvis man kigger på aldersfordelingen blandt de nuværende tolke – absolut nødvendig. Heldigvis har Udenrigsministeriet nu besluttet, at der skal afholdes et tolkekursus i 2010, hvor der forhåbentlig vil blive udklækket nye dygtige tolke. Det er i sig selv positivt. Imidlertid er den seneste udvikling foruroligende, ikke mindst når man tænker på, at Danmark ligger næstnederst på listen over, hvor meget de forskellige lande bruger på tolkning.

Langt den meste tolkning er simultantolkning. Når der på et møde er mindst syv sprog, skal der være tre tolke i hver kabine, hvilket vil sige, at den danske afdeling højst kan besætte fem kabiner ad gangen med fastansatte tolke, vel at mærke uden for ferieperioder, hvor der køres på nedsat kraft. Behovet for dansk tolkning varierer fra dag til dag. Nogle dage mangler der tolke og må hyres freelancetolke, eller den danske kabine må aflyses ved enkelte møder; andre dage er der flere af afdelingens medlemmer, der er på tilkaldvagt, fordi der ikke er arbejde til dem den dag. Det er med andre ord vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at planlægge på en sådan måde, at alle ressourcer bruges optimalt, hvilket ikke kun gælder for dansk tolkning, men for tolkning i det hele taget.

Rådet har altid været tolketjenestens største kunde. Der skete imidlertid et drastisk fald i efterspørgslen efter dansk tolkning i forbindelse med udvidelsen pr 1. maj 2004, hvor man i Rådet indførte en ny måde at finansiere tolkning på, "pay on request", som i grove træk går ud på, at de enkelte lande får en pulje til finansiering af tolkning, og at den del af pengene, det pågældende land ikke bruger til tolkning, kan bruges til at finansiere de delegeredes tjenesterejser til EU. For at give et fingerpeg om hvor

vi står i forhold til andre lande, kan det nævnes, at Danmark for andet halvår af 2007 ud af "pay on request"-budgettet brugte ca. en tredjedel af det beløb, svenskerne brugte på tolkning, og at Danmark er det land, der ligger lavest, bortset fra Malta.

Det er tolkenes erfaring, at langt størstparten af de danske delegerede, der på nuværende tidspunkt benytter sig af tolkning til dansk, har brug for og værdsætter den lettelse i arbejdsbyrden, som tolkene tilbyder. Den energi, man som delegeret skulle have brugt på at forstå f. eks. et engelsksproget indlæg, eller et indlæg tolket til engelsk af engelsksprogede tolke, for at kunne tage notater og lægge en forhandlingsstrategi, frigøres således til andre og vigtigere formål. Der er mange konsekvenser af, at efterspørgslen på dansk tolkning næsten er blevet halveret siden 2004. Der tales dansk på langt færre møder end før, og der kan lyttes til dansk tolkning på endnu færre. Tidligere, hvor der var tolkning til og fra dansk på langt flere gruppemøder i Rådet, hvor man drøfter forslag til EU-lovgivning, kunne tolkene taktet være deres medvirken ved forhandlingerne følge et forslag fra begyndelse til vedtagelse i Ministerrådet. Det er nu kun sjældent tilfældet, eftersom de fleste forhandlinger om lovtekster foregår uden tolkning til dansk.

OVERSÆTTELSE OG TOLKNING I EUROPA-PARLAMENTET

I Europa-Parlamentet har sproget en særlig demokratisk vinkel. Parlamentets medlemmer vælges ved direkte valg, og derfor er det vigtigt at sikre, at dets arbejde kan følges af borgerne på samtlige officielle arbejdsprog. Borgerne vil i fremtiden få endnu bedre muligheder for at følge med, fordi brugen af webstreaming og andre direkte udsendelsesmetoder vinder stadig større indpas og giver borgerne mulighed for direkte at kontrollere deres folkevalgte i Europa. Det må forventes, at interessen vil være stigende

i takt med, at Parlamentet får øget indflydelse og dermed bliver medlovgiver på yderligere en række sagsområder med direkte betydning for vælgerne hverdag.

Parlamentets forretningsorden indeholder en række bestemmelser om sprog; bl.a. har medlemmerne ret til at tale på et af de officielle sprog, alle Parlamentets dokumenter skal være affattet på de officielle sprog, og endelig kan der ikke stemmes om ændringsforslag, før de er trykt og omdelt på alle officielle sprog, medmindre Parlamentet træffer anden afgørelse (en sådan afgørelse kan ikke træffes, hvis mindst 40 af Parlamentets medlemmer gør indsigelse imod det). Parlamentet har indført begrebet "kontrolleret fuldstændig flersprogethed", som sikrer at serviceniveauet opretholdes, og udgifterne holdes under kontrol. Således vil medlemmernes ret i henhold til forretningsordenen til i Parlamentet at bruge et hvilket som helst officielt sprog, de ønsker, blive respekteret fuldt ud. Brugen af dansk i Parlamentet afhænger således af de folkevalgte medlemmers vilje til at benytte sig af deres ret til at tale og skrive dansk.

De fastansatte danske tolke i Parlamentet varetager tolkningen fra fremmedsprog til dansk. I spidsbelastningsperioder, dvs. primært i de uger, hvor Parlamentet har samlinger i Strasbourg, men også i de øvrige uger, gøres der derudover brug af danske freelancetolke, som rekrutteres fra den liste over akkrediterede konferencetolke, som er fælles for alle institutionerne.

I Den Danske Oversættelsesenhed i Parlamentet oversættes til dansk fra 22 sprog. Alle sprog er arbejdssprog, men langt de fleste tekster skrives på engelsk. Tilsammen er engelsk og fransk udgangssproget i knap 60% af de tekster, der sendes til oversættelse. I 2006 blev der oversat 40 415 sider internt og 11 426 sider eksternt. Parlamentet har kun kapacitet til at foretage egentlig revision af nye medarbejderes oversættelser. Dog gennemlæses

alle vigtige sager, navnlig sager, der skal stemmes om, for så vidt fristerne kan overholdes.

DOMÆNEVINDING OG DOMÆNETAB

Mange nye ord opstår i EU, fordi lovgivningen og terminologien følger samfundsudviklingen og skal dække nye strukturer og mange landes forhold. Der bliver løbende fastlagt danske fagtermer og afløsningsord med henblik på både dansk og EU-lovgivning, hvor begreber gerne skulle være på dansk og kun på engelsk i yderste nødsfald.

Siden Danmark tiltrådte EF i 1973, er dansk blevet sprogligt beriget, og man ikke sige, at dansk i EU er udsat for domænetab. Tværtimod er snarere tale om domænevinding, hvilket afspejler sig i retsakter og andre tekster, som er rettet til og bruges af det officielle Danmark og af danske borgere. Det synes rimeligt at konkludere, at dansk i oversættelsesmæssig sammenhæng i EU må betragtes som komplet og samfundsbærende.

Generelt kan man således sige, at der er domænevinding for dansk skriftsprog (oversættelse), fordi nye begreber i det store og hele får en benævnelse på dansk i takt med, at de opstår på fremmedsprogene, men at der snarere er tale om domænetab for det talte sprog (tolkning). Disse to modsat rettede tendenser opvejer imidlertid ikke hinanden.

Et eksempel på domænetab er miljømøderne, hvor der i efterhånden ti år ikke har været dansk tolkning på gruppemøderne, men kun på ministermøderne. Herved går miljøordforrådet langsomt tabt på dansk, både for tolke og danske embedsmænd. Samme forhold gør sig gældende på mange andre områder såsom konkurrence, kemi, udviklingsbistand og finanser.

Hvis man ikke hævder dansk som talt sprog i EU, fører det

til tab af en stor rigdom, som tolkene i kraft af deres engagement og interesse for sproget har bygget op. Hvis man glemmer, hvordan et sprog lyder, glemmer man, hvad det betyder. Det betyder, at hvis dansk ikke bliver talt på møderne i EU, vil de mange tolke som har lært dansk, og som for de flestes vedkommende går op i det med liv og sjæl, efterhånden miste modet og blive mindre dygtige til dansk. Det kræver en stor og personlig indsats at holde et sprog ved lige, som ikke bliver talt i ens omgivelser. Det gælder for alle de "små" sprog i EU-samarbejdet, og dermed også for dansk. De mange tolke, der tolker fra dansk til deres modersmål er hver især små ambassadører for dansk sprog og kultur, og de bidrager dermed til at holde dansk sprog og kultur i hævd. Det samme gør sig gældende for de af vores oversætterkolleger, der har tilegnet sig det danske sprog.

Det er vigtigt, at dansk kan bevares som et komplet og samfundsbærende sprog også i EU-sammenhæng, således at dansk fortsat kan være et officielt EU-sprog, der kan bruges på alle områder. Både tale- og skriftsproget skal kunne følge den sproglige udvikling og dannelsen af ny terminologi, som er en uundgåelig følge af samarbejdet i EU.

EU's Sprogtjenester har en plads i Dansk Sprognævns repræsentantskab (medlemskabet går på skift mellem institutionerne), og kontakten mellem EU-institutionerne og Dansk Sprognævn er af uvurderlig betydning, når det skal sikres, at dansk i EU-sammenhæng anvendes efter retningslinjer, der er på linje med sprogekspertisen i Danmark.

Artiklen er delvis redigeret efter de bidrag, som EU's Sprogtjenester leverede til rapporten "Sprog til tiden", dog med hovedvægten lagt på EU's tre største institutioner.

GRETE PAGTER MORTENSEN F. 1945, CAND MAG. I FRANSK OG ITALIENSK
FRA KØBENHAVNS UNIVERSITET 1973. ANSAT I EU'S MINISTERRÅD FRA 1975
SOM OVERSÆTTER, SPROGREVISOR OG TERMINOLOG. MEDLEM AF DANSK
SPROGNÆVNS REPRÆSENTANTSKAB OG ARBEJDSUDVALG 2003-2009.